

ODKRITJE

Arheološki nalazi u koritu rijeke Cetine u Sinjskom polju

Korito rijeke Cetine, posebno dio njenog toka kroz Sinjsko polje, poznato je arheološko nalazište još od polovice 19. stoljeća. Iako se uglavnom radilo o značajnim arheološkim nalazima, neredovitost njihova nalaza nije ukazivala na prisutnost veće količine materijala a time i potrebu prioritarnog provođenja zaštitnih arheoloških istraživanja. Međutim, po provedenom jaružanju korita rijeke na predjelu oko mosta u Trilju tijekom 1988. i 1989. godine ti nalazi su znatno učestali, a vrijednost i značaj tada pronađenih arheoloških predmeta bio je izuzetan. Sve je ukazivalo na to da se na ovom položaju radi o vrlo značajnom arheološkom nalazištu, pa je Muzej Cetinske krajine u Sinju pokrenuo akciju za pretraživanje korita rijeke na tom dijelu. Sredstvima Republičkog fonda za kulturu istraživanja su vršena u dva navrata: u listopadu 1990. i u kolovozu 1992. godine.

U arheološkoj kampanji za 1990. godinu sistematski je pregledano korito rijeke Cetine od utoka Rude (lijeva pritoka Cetine) pa do današnjeg mosta u Trilju (posebno predio zvan Drinić). Dio korita Cetine nizvodno od triljskog mosta u dužini od oko 400 m površno je pregledan sa svrhom dobivanja općeg uvida u situaciju u ovom dijelu toka Cetine, posebno vodeći računa o činjenici da je ovaj dio njenog korita temeljito bageriran 1988. i 1989. godine. Prigodom tih bageriranja pronađen je jedan dugački relativno tanki brončani prapovijesni mač (taj je otuđen s nalazišta i preprodan u Splitu), zatim više željeznih prapovijesnih i antičkih listolikih kopalja, nekoliko kamenih prapovijesnih sjekira, kasnoantička željezna sjekira i dugački željezni mač kasnog srednjeg vijeka. Većina ovih predmeta naknadno je otkupljena i danas se nalazi u Muzeju Cetinske krajine u Sinju.

Osnovni zadatak podvodnih rekognosciranja 1990. godine bio je eventualno utvrđivanje ishodišta tog brojnog i vrijednog arheološkog materijala. Pouzdanog odgovora na ovo pitanje i po završetku ovih rekognosciranja još uvijek nije bilo, ali je sada s više vjerojatnosti bilo moguće izreći nekoliko pretpostavki.

Većina ranije pronađenih arheoloških nalaza u ovom dijelu korita Cetine, kao i većina onih nalaza koji su pronađeni prigodom naših istraživanja, pripadaju prapovijesnom razdoblju i to vremenu od brončanog do mladog željeznog doba. Raniji arheološki nalazi (iz neolitika i eneolitika) kao i oni kasniji (iz antičkog i srednjovjekovnog razdoblja)

bili su vrlo rijetki. Na osnovu rezultata rekognosciranja iz 1990. godine moglo se pretpostaviti, da većina tih nalaza potječe iz vjerojatno sojeničkog naselja koje se nalazilo na utoku Rude u Cetinu. Dobar indikator takvoj pretpostavci bila je veća količina prapovijesne keramike rasuta po dnu korita Cetine i Rude u dužini od oko 300 m. Zbog rasporeda keramičkih prapovijesnih ulomaka u koritu Cetine i Rude tada se moglo pretpostaviti da je to naselje obuhvatalo i poluotočić između ovih rijeka. Ovakvu pretpostavku sugerirala je činjenica da je koncentracija keramičkih nalaza veća u desnoj polovici korita Rude i lijevoj polovici korita Cetine.

Polazeći od ovakvih saznanja s ovim novoutvrđenim arheološkim nalazištem pokušali smo dovesti u vezu i od ranije poznata sojenička naselja na Cetini, ono na Dugišu kod Otoka sondiranjem istraživano 1953. godine i ono na položaju Vratnice u Udovičićima kojega je također tih godina registrirao prof. Ivan Marović. U tu svrhu provedli smo arheološko podvodno rekognosciranje u koritu Cetine od Dugiša pa do utoka Rude u Cetinu u ukupnoj dužini od oko 4 km. Svrha ovog rekognosciranja bila je utvrđivanje mogućnosti raznošenja arheološkog materijala iz već poznatih uzvodnih sojeničkih naselja cijelim tokom rijeke. Ovom eventualnom raznošenju pogodovala bi i činjenica da Cetina zbog uzvodne hidrocentrale (HE Peruča) naglo mijenja brzinu i količinu protoka vode, što nesumnjivo pospješuje eroziju dna. Provedenim rekognosciranjima utvrđeno je da ovakva pretpostavka nije moguća, a pri tome je utvrđeno slijedeće:

1. U koritu Cetine na području Dugiša keramički materijal i drveni šipovi koji indiciraju ostatke i rasprostranjenost ovog naselja javljaju se u koritu Cetine u dužini od oko 400 m.
2. Sojeničko naselje sa značajnim ostacima drvenih konstrukcija i arheoloških nalaza je i kod otočića Okruglo (oko 1,5 km nizvodno od Dugiša), a arheološki materijal na ovom položaju po koritu rijeke rasut je u dužini od oko 150 m.
3. Oko 500 m uzvodno od utoka Rude u Cetinu prirodne su sadrene barijere s relativno dubokim popriječnim jarugama između njih, što je prirodna prepreka za raznošenje arheološkog materijala iz uzvodnih sojeničkih naselja na Okruglom i Dugišu.

Podvodnim arheološkim rekognosciranjima 1990. godine u

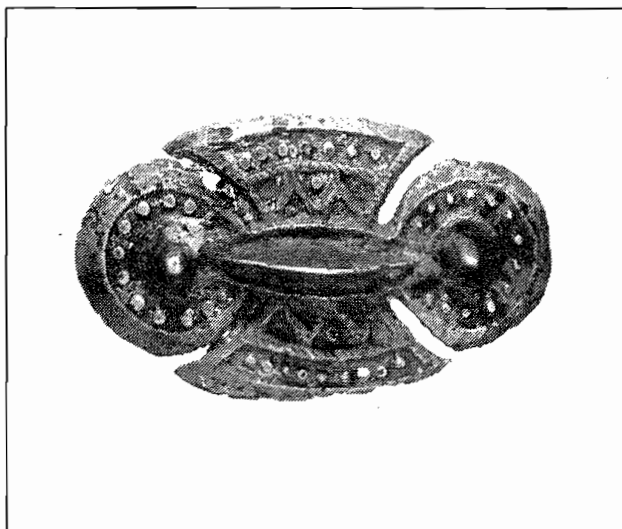
Cetini u Sinjskom polju, kao i na osnovi prethodnih saznanja, utvrdili smo dakle postojanje najmanje triju sojezničkih naselja s prostorno izoliranim arheološkim nalazima. Dva od ovih naselja su na riječnim otocima (Dugiš i Okruglo), a jedno vjerojatno na poluotočiću kojeg tvore tokovi Cetine i Rude. Ako ovima pak, dodamo i od ranije poznato slično naselje na otočiću Gacko kod Gale kao i ono pretpostavljeno na položaju Vratnice u Udovičićima također na Sinjskom polju, onda se ovaj prostor javlja kao područje s izuzetno vrijednim i značajnim prapovijesnim arheološkim nalazištima. Buduća sistematska istraživanja ovih naselja u Sinjskom polju trebala bi odrediti vrijeme njihova trajanja i pouzdanu površinu na kojoj su se rasprostirala.

U kampanji za 1990. godinu intenzivno provedeno arheološko rekognosciranje na utoku Rude u Cetinu dalo je najbrojnije i najznačajnije arheološke nalaze. Vizualnim opažanjem i pretraživanjem dna podvodnim detektorom za metalne nalaze, na ovom području pronađeno je više od stotinu vrijednih arheoloških nalaza vremenskog raspona od starijeg neolitika (impresso keramika i kalupaste glazane kamene sjekire) do kasnog srednjeg vijeka (različiti oblici oruđa i oružja). Dominantni su nalazi iz metalnih prapovijesnih razdoblja (oružje i dijelovi ratničke opreme,

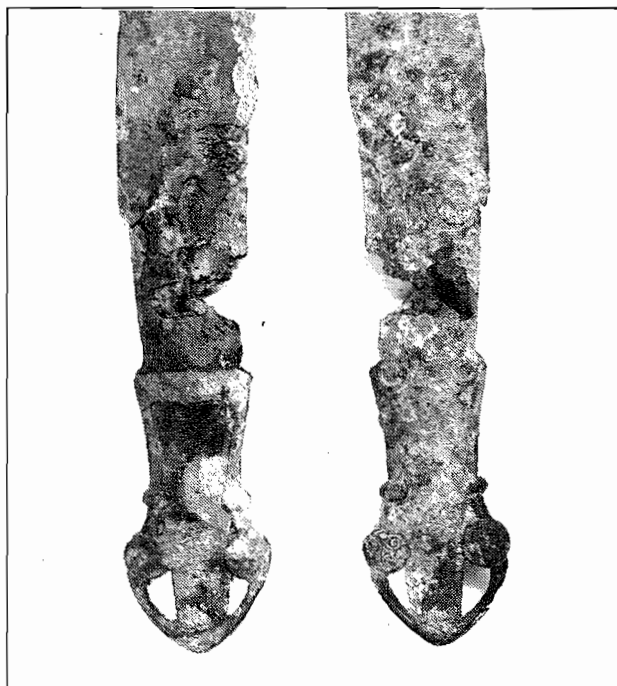
različita oruđa, brončani nakit (Sl. 1) te brojni keramički ulomci). Kuriozum među ovim nalazima je kratki željezni dvosjekli keltski mač s kožnim koricama i brončanim okovom na vrhu (Sl. 2).

Po provedenim rekognosciranjima 1990. godine držali smo da je korito Cetine uzvodno od Trilja arheološki sanirano barem za nekoliko narednih godina, jer po završetku naših radova arheoloških nalaza na cijelom tom dijelu korita više nije bilo. Radove smo odlučili prekinuti, a za sretnija vremena ostaviti sistematska istraživanja novoubiciranih arheoloških položaja.

Međutim, tijekom 1992. godine zbili su se poznati događaji s branom HE Peruča. Tijekom 1992. godine vodostaj Cetine je bio iznimno nizak što je mještanima Trilja znatno olakšalo ponovno pretraživanje korita rijeke. Uz to, zbog činjenice da iz akumulacije Peruča nije dotjecala potrebna količina vode za nizvodne hidrocentrale, u 1992. godini u gotovo svakodnevnom pogonu bila je HE Orlovac na Rudi. Ova činjenica je uzrokovala novi režim voda, a matica Cetine nizvodno od utoka Rude promijenila

Sl. 1: Brončana pločasta spona iz korita Cetine u Sinjskom polju, 7. st. pr. Kr.

Sl. 2: Željezni keltski mač iz korita Cetine u Sinjskom polju, 4. - 3. st. pr. Kr.

je tok. Zbog ovih događaja početkom ljeta ove godine u koritu Cetine nizvodno od utoka Rude ponovo se počeo pojavljivati arheološki materijal i to ovoga puta u izuzetnoj količini i kvaliteti, pa je odlučeno da se ponovo provedu zaštitna istraživanja. U početku smo nastojali opetovanim rekognosciranjima utvrditi ishodište tog materijala, ali bez rezultata, pa smo pokušali sa sondiranjima dna korita. Sondiranje smo započeli na krajnjoj nizvodnoj tački korita u kojoj se pojavljuje arheološki materijal, sa svrhom sa se sistemom "negativnih nalaza" eliminira kao izvorište jedan dio korita Cetine. U koritu Cetine nizvodno od utoka Rude ispumpali smo na taj način tri veće sonde: na položaju Velikog i Malog Drinića, te na sprudu na utoku Rude u Cetinu. Sve tri sonde bile su potpuno sterilne, pa treba pretpostaviti da je arheološki materijal pronađen u Cetini 1992. godine naplavljen, i to ili iz uzvodnog dijela korita Cetine, ili što je vjerojatnije iz korita Rude.

Razmišljajući međutim o mogućem izvorištu tog arheološkog materijala, ne treba smetnuti s uma ni činjenicu da je na Cetini, i to upravo u predjelu Trilja bio i tisućljetni prijelaz preko te rijeke i to nesumnjivo prijelaz izuzetno velikog značaja jer je jedino na ovom mjestu bilo moguće prijeći rijeku i dužjadranskom cestom povezati vrlo široke prostore od zapadne Evrope preko Italije do Grčke i maloazijskih prostora. Kroz prapovijesna i povijesna razdoblja na širem triljskom prostoru bilo je nekoliko takovih prijelaza (Jabučki gaz, Brodarić, Veliki Drinić, Čikotina lađa, te mostni prijelaz u današnjem Trilju - ant. *Pons Tiliurium*). Taj je triljski mostni prijelaz bio značajan osobito u antičko vrijeme jer su preko njega prelazile tri najvažnije ceste antičke provincije Dalmacije koje su Salonu povezivale s dubokom unutrašnjošću; jednim pravcem prema Savi, drugim prema Drini i trećim prema Neretvi. Na osnovu drugih dosadašnjih saznanja, moguće je tvrditi da su te glavne antičke ceste i generalna projekcija najvažnijih prapovijesnih putnih pravaca u Dalmaciji, a povijesni izvori ih jednako potvrđuju i u srednjem vijeku.

Zbog nedostatka sredstava međutim, ovogodišnja istraživanja vrlo su kratko trajala, a zbog karaktera nalazišta i nepridivivosti situacija, iduće godine istraživanja neodložno treba nastaviti.

Tijekom 1992. godine u Cetini su pronađene nove izuzetne količine arheoloških predmeta. Uglavnom su ih pronašli mještani Trilja, a samo manjim dijelom prikupljeni su

našim istraživanjima. Osobit rezultat naših istraživačkih napora je nalaz u mulju zatrpanih dvaju najvjerojatnije prapovijesnih monoksila. Zbog prethodnih nužnih pripremnih radnji za konzervaciju, monoksile još nismo izvadili. Uzeli smo međutim uzorke za C14 analizu, pa ćemo njihovom vadenju pristupiti po dobivenim rezultatima analize.

1992. godine posebno posljednjih mjeseci, pored ovih istraživanja od mještana Trilja smo uspjeli otkupiti veliku većinu arheoloških nalaza pronađenih te i manjim dijelom prethodnih godina. Sredstva za otkup osiguralo je Ministarstvo kulture i prosvjete, te Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske, a manjim dijelom Fond za kulturu općine Sinj. Karakter arheoloških nalaza prikupljen i otkupljen ove godine sličan je onom iz 1990. godine, što znači da su zastupljeni nalazi vrlo širokog vremenskog raspona. Ovogodišnjim ukupnim nastojanjima prikupljeno je više od stotinu vrijednih i vrlo dobro sačuvanih arheoloških predmeta u rasponu od starijeg neolitika do turskog razdoblja.

U neposrednoj vezi s ovim arheološkim nalazima iz Cetine, upozorio bih na kraju još na nešto. Svako iznenadno i veliko arheološko otkriće nužno pobuđuje interes lokalnog stanovništva, raspirujući njihovu maštu o neprocjenjivoj vrijednosti nalaza. Gotovo u pravilu, kao gljive poslije kiše, u takvim slučajevima niču privatne kolekcije, čega naravno nije bio pošteđen ni Trilj, pa se dobar dio vrijednih nalaza pronađen u Cetini od 1990. do 1992. godine još uvijek nalazi kod mještana Trilja. O većini tih nalaza u Muzeju Cetinske krajine posjedujemo osnovnu dokumentaciju. Međutim, sva naša nastojanja da ih otkupom ili primjenom važećih zakonskih propisa pribavimo za zbirku Muzeja Cetinske krajine u Sinju još nisu donijela rezultata, iako su pri tome bile angažirane sve nadležne institucije (Regionalni i Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Javno tužilaštvo općine Sinj i Policijska postaja u Sinju). Na ovo nužno opozoravam i stoga jer se s ovakvim problemima u provođenju svoje djelatnosti susreću i kolege iz drugih muzeja u Hrvatskoj, a kako nam uskoro predstoji donošenje novih zakona koji bi trebali nanovo regulirati ovu problematiku triljskim primjerom još jednom zvonim na uzbunu. Podsjećam da je Republika Hrvatska nedavno u Saboru ratificirala međunarodnu konvenciju o zaštiti arheološke baštine.

Ante Milošević